

Olli Mäenpää
11.11.2020

Perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laeiksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta (HE 182/2020 vp)

Poikkeaminen suojelupäätöksestä

Hallituksen esityksen mukaan rakennusperinnön suojelemisesta annettuun lakiin lisättäisiin uusi 10 a §, joka määrittelee poikkeamisen suojelupäätöksestä. Koska laki on perusoikeussäätelyn kannalta merkityksellinen erityisesti perustuslain 20 §:n 1 momentin kannalta, jonka mukaan vastuu muun muassa kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille, myös poikkeamisen perusteita on paikallaan arvioida tältä kannalta.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan perustuslain 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu vastuu kohdistuu sekä julkiseen valtaan että yksityisiin luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin. Säännöksen todetaan olevan lähinnä julistuksenomainen ja toteutuvan muun lainsäädännön tuella ja välityksellä. Sen piiriin kuuluvat sekä ympäristön tuhoutumisen tai pilaantumisen estäminen että aktiiviset luonnolle suotuisat toimet, ja yksilön osuus voi toteutua sekä aktiivisena tekemisellä että passiivisena pidättymisenä ympäristön vahingoittamisesta (HE 309/1993 vp, s. 66).

Poikkeusluvan myöntämisen perusteet olisivat 10 a §:n 1 momentin mukaan varsin tiukat. Lisäksi poikkeamislupaa ei saa 10 a §:n 2 momentin mukaan myöntää, jos rakennus ei poikkeusluvan seurauksena enää täyttäisi suojelun edellytyksiä. Ehdotettua sääntelyä ei näin määriteltynä voida pitää ongelmallisena perustuslain 20 §:n 1 momentissa määritellyn kulttuuriperintöä koskevan ympäristövastuun kannalta.

Oikeus korvaukseen olosuhteiden muuttuessa

1. lakiehdotuksen mukaan kumottaisiin rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 14 §, jonka mukaan, jos olosuhteiden olennaisen muutoksen johdosta rakennuksen suojelusta aiheutuu sellaista merkityksellistä vahinkoa tai haittaa, jota suojelua koskevaa korvausta määrättäessä ei ole otettu huomioon, rakennuksen omistajalla on oikeus saada tästä korvaus. Korvausta koskeva säännös on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella.

Ehdotusta 14 §:n kumoamiseksi on paikallaan arvioida perustuslain 15 §:n 1 momentissa säädetyn omaisuuden suojan kannalta. Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan säännöksestä ei johdu vaatimusta korvata omistajalle mitä tahansa käyttörajoitusta eikä täyden korvauksen vaatimusta korvauksia myönnettäessä (PeVL 6/2010 vp, s. 4).

Merkitystä on myös sillä, että suojeltujen rakennusten omistajille myönnetään rakennusperintölain 16 §:n nojalla vuosittain valtionavustuksia. Lisäksi 1. lakiehdotuksen 10 a §:n mukainen poikkeamislupa olisi jatkossa sovellettavissa näihin tilanteisiin, ja poikkeuslupaa koskeva sääntely turvaisi osaltaan rakennusperinnön säilymistä käytössä. Esityksen perustelujen mukaan kumottavaksi ehdotettua pykälää tai sitä vastaavaa aikaisemman lain pykälää ei ole käytännössä sovellettu. Kun otetaan huomioon nämä, ehdotettu 14 §:n kumoaminen ei muodostu ongelmalliseksi perustuslain 15 §:n 1 momentin kannalta.

Tarkastusoikeus

1. lakiehdotuksen 18 §:ssä ehdotetaan tehtäväksi joitakin muutoksia tarkastusoikeutta koskevaan säännökseen, joka on niin ikään säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 6/2010 vp, s. 4-5). Pykälän 1 momentissa säädetyn tarkastusoikeuden ulottuvuutta on aiheellista arvioida perustuslain 10 §:ssä turvattun kotirauhan suojan kannalta. Lailla voidaan perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä.

Ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa mukautuvan kotirauhan suojalle vakiintuneesti asetettaviin vaatimuksiin siltä osin kuin tarkastus ulottuisi pysyväisluonteeseen asumiseen käytetyissä tiloissa. Säännökseen ehdotetaan lisättäväksi myös viittaus siihen, että tarkastuksesta säädetään lisäksi hallintolain 39 §:ssä. Tämän sisältöistä viittaussäännöstä perustuslakivaliokunta piti välttämättömänä jo edellä mainitussa lausunnossaan.

Hallintomenettelyn ja hallintoprosessin vireillepano-oikeus

1. lakiehdotuksen 5 §:n 2 momentin mukaan suojeluesityksen voisi tehdä muun muassa sellainen rekisteröity yhteisö, jonka toimialaan kuuluu kulttuuriperinnön vaaliminen tai rakennetun ympäristön laatuun vaikuttaminen. Samoilla tahoilla olisi ehdotetun 21 §:n 2 momentin mukaan oikeus valittaa suojelua ja poikkeuslupaa koskevasta ELY-keskuksen päätöksestä. Ehdotettu sääntely turvaa osaltaan näiden tahojen mahdollisuutta vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon perustuslain 20 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Saamelaisten itsehallinto

Saamelaisilla on perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisten kotiseutalueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten itsehallintoa turvaavana voidaan pitää 1. lakiehdotuksen 5

§:n 2 momentin esitysoikeutta koskevia säännöksiä, joiden mukaan saamelaiskäräjillä on oikeus tehdä esitys rakennuksen suojelua koskevassa asiassa, jos asia koskee saamelaista rakennusperintöä ja kolttien kyläkokouksella, jos asia koskee kolt-tasaamelaista rakennusperintöä.

Samoin on paikallaan arvioida 1. lakiehdotuksen 7 §:n 1 momentin ja 10 b §:n 2 momentin kuulemista koskevaa sääntelyä, jonka mukaan Saamelaisten kotiseutu-alueella ja saamelaista rakennusperintöä koskevissa asioissa on pyydettävä saamelaiskäräjien ja Saamelaismuseo Siidan lausunto. Koltta-alueella ja kolttasaamelaista rakennusperintöä koskevissa asioissa lausunto on lisäksi pyydettävä kolttien kyläkokoukselta. Näillä tahoilla olisi myös valitusoikeus 21 §:n 2 momentin mukaan.

Oikeus saada salassa pidettäviä tietoja

1. lakiehdotuksen 23 b § määrittelee siinä säädetyille viranomaisille oikeuden saada salassapitosäännösten estämättä Verohallinnolta maksutta asian käsittelemiseksi välttämättömät tiedot, jotka on lisäksi yksilöity säännösehdotuksessa. Sääntely mukautuu tältä osin tällaista viranomaisen viranomaisten välistä salassa pidettävien tietojen luovuttamista määrittelevää sääntelyä koskevaan perustuslakivaliokunnan vakiintuneeseen käytäntöön.

Tiedon saantiin oikeutettuna viranomaisena säännösehdotuksessa mainitaan kehittämis- ja hallintokeskus. Koska tällaista viranomaista ei ole, sääntelyä on tältä osin välttämättömää selventää ja täsmentää niin, että säännöksessä mainitaan tiedon saamiseen oikeutettuna viranomaisena elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista annetun lain 1 §:ssä tarkoitettu elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kehittämis- ja hallintokeskus.